EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJA ĮTVIRTINTOS INDIVIDUALIŲ TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOS YPATUMAI IR JOS TAIKYMO RIBOS

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Dr. Ieva Navickaitė-Sakalauskienė

DOI: 10.13165/LA.2020.06.05

Kaip objektas suformuoja savo šešėlio ribas,
Sąjungos teisė apibrėžia Chartijos taikymo kontūrus.
TEISINGUMO TEISMO PIRMININKAS K. LENAERTS

Anotacija. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas nacionalinėje praktikoje vis dar kelia klausimų. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje aptariami esminiai pagrindinių teisių apsaugos Europos Sąjungoje ypatumai ir raidos etapai, remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo formuojama praktika nubrėžiamos aiškios Chartijos taikymo ribos skirtingų subjektų atžvilgiu. Kartu, aptariant Chartijos nuostatų tiesioginio veikimo sąlygas, atkreipiamas dėmesys į skirtingą konkrečių Chartijos nuostatų praktinę reikšmę, kaip pavyzdį pateikiant nepakankamą Chartijos apsaugą siekiant užtikrinti vartotojų teises. Galiausiai analizuojamas Chartijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos santykis, kuris, neišsprendus Europos Sąjungos prisijungimo prie minėtos konvencijos klausimo, vis dar išlieka aktualus.

Raktiniai žodžiai: Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, pagrindinių teisių apsauga Europos Sąjungoje, Chartijos taikymo sritis, nepakankamas Chartijos indėlis užtikrinant vartotojų apsaugą, Chartijos ir EŽTK santykis.

Įvadas

Simboliška, kad pirmieji žingsniai Europos Sąjungos (toliau – ES, Sąjunga) kūrimo link buvo žengti penktajame dešimtmetyje, t. y. kiek daugiau nei prieš septyniasdešimt metų. Žmogaus teisių vaidmuo ir svarba ES teisės sistemoje per šį laikotarpį pasikeitė dramatiškai, patyrė tikrą evoliuciją. Pradedant šeštojo dešimtmečio pirmosiomis steigimo sutartimis, kuriose nebuvo net užsiminta apie žmogaus teises ir baigiant Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau ir – Chartija), kuri, įgavusi privalomą teisinę galią, tapo ES pirminės teisės dalimi. Nesuklysime teigdami, kad šiandien žmogaus teisės užima svarbią vietą ES teisės sistemoje, savo reikšme bandydamos konkuruoti su ES teisės pagrindą sudarančiomis laisvo judėjimo nuostatomis.

Tačiau Chartijos taikymas nacionalinių teismų praktikoje vis dar nėra paprastas ir įprastas. Natūralu, kad šalia nacionaline Konstitucija ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK, Konvencija) užtikrinamų individualių teisių apsaugos standartų atsiradus dar vienam – Chartijai, kyla daug klausimų, susijusių su jos nuostatų taikymu. Kaip antai, ar Chartija nėra perteklinis ir visiškai nereikalingas instrumentas? Ar ES teisės sistema yra ideologiškai suderinama su žmogaus teisių apsauga ir ar Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT, Teismas), kaip ES institucija, yra kompetentingas ginti žmogaus teises? Šie aspektai ypač aktualūs, turint omenyje tai, kad Sąjungos prisijungimo prie EŽTK klausimas galutinai nėra išspręstas.

Kalbant apie Chartijos poreikį, pirmiausia svarbu, kad ne tik valstybės narės, bet ir pati Sąjunga, kaip šių valstybių ekonominė bei politinė bendrija, gerbtų žmogaus teises ir pagrindines laisves. Antra, ES lygmeniu įtvirtinti standartai grindžiami būtinybe išvengti, kad pagrindinių teisių apsauga, kuri gali skirtis pagal atitinkamą nacionalinę teisę, turėtų neigiamą poveikį Sąjungos teisės viršenybei, vientisumui ir veiksmingumui.

Todėl ES teisės ypatybės neišvengiamai lemia, kad pagrindinių teisių apsaugos sistema, tapusi jos dalimi, turi griežtas taikymo taisykles, kurių negalima ignoruoti. Šios sistemos taikymo ribos valstybių narių ir asmenų atžvilgiu yra apibrėžtos situacijomis, kurias reglamentuoja Sąjungos teisė. Be to, akivaizdu, kad vidaus rinkos sukūrimo tikslas gali lemti platesnių, nei iki šiol buvo įprasta, pagrindinių teisių apsaugos ribų nustatymą taip paneigiant viltį, kad vienoda ir tiek ES narėms, tiek kitoms valstybėms bendra pagrindinių teisių apsaugos sistema gali būti sukurta.

Tyrimo tikslas – nubrėžti aiškias Chartijos nuostatų taikymo ribas ES institucijų, valstybių narių ir asmenų atžvilgiu. Kartu siekiama identifikuoti esmines priežastis, lemiančias nevienodą konkrečių Chartijoje įtvirtintų teisių užtikrinimo veiksmingumą praktikoje. Atliekant tyrimą naudojami dokumentų analizės, loginis, sisteminis ir apibendrinimo mokslinio tyrimo metodai.

1. Trys žingsniai Chartijos link

Kaip minėta, ES steigimo sutartyse žmogaus teisės nebuvo minimos, taigi ir 1951 m. Paryžiaus sutartyje, ir vėlesnėje, 1957 m. pasirašytoje Romos sutartyje, kuria įkurta Europos ekonominė bendrija, akivaizdi pagrindinių teisių spraga.[1] Valstybių narių nacionalinių teismų atsakas į tai buvo ir toliau remtis pagrindinių teisių katalogu, įtvirtintu nacionalinėje teisėje.[2] Tiesa, tai tapo tam tikru iššūkiu, nes ESTT valstybių narių pagrindinių teisių nepripažino ES teisės sistemos dalimi.

Pirmasis žingsnis ES pagrindinių teisių apsaugos sistemos link buvo žengtas konstatavus, kad nors ir kildinamos iš nacionalinių valstybių narių teisės sistemų, pamatinės teisės yra autonomiškas ES teisės šaltinis.

[1] Tik vyrų ir moterų lygių galimybių principas nuo pat pradžių buvo įtvirtintas Europos ekonominės bendrijos sutartyje (dabar galiojantis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 157 straipsnis).

[2] Žr., pvz., 1959 m. vasario 4 d. Teisingumo Teismo sprendimą *Stork v. High Authority*, C-1/58.

Nuo 1969 m. tapo aišku, kad pagrindinės teisės yra ES teisės bendrųjų principų sudėtinė dalis, kurių laikymąsi užtikrina ESTT.[3] Ši nuostata ne kartą pakartota ir vėlesnėje Teismo praktikoje.[4]

Antrajame etape pagrindines teises toliau plėtojo ESTT, įkvėpimo semdamasis iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų[5], taip pat tarptautinių žmogaus teisių susitarimų.[6] Ypatingu įkvėpimo šaltiniu tapo ir EŽTK.[7] 1992 m., priėmus Mastrichto sutartį, esmine norma, užtikrinančia pagrindines teises, buvo šios sutarties 6 straipsnis, kuriame, be kita ko, įtvirtinta, kad Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina EŽTK ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos (dabar – Sąjungos) teisės principai. Mastrichto sutarties 6 straipsnis išliko esminiu pagrindinių teisių šaltiniu iki Lisabonos sutarties priėmimo.

Trečiasis žingsnis buvo žengtas 2000 m. priėmus Chartiją, kurioje, kaip įtvirtinta jos preambulės 5 konstatuojamojoje dalyje, atsižvelgiant į Sąjungos kompetenciją ir uždavinius bei į subsidiarumo principą, įtvirtintos ES piliečių ir gyventojų asmeninės, pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės teisės. Chartija tapo privaloma 2009 m. gruodžio 1 d., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai. Šia sutartimi pakeistu Mastrichto sutarties 6 straipsniu Chartija įgijo tokią pat teisinę galią kaip ir Sutartys, tapdama „konstitucinio“ lygmens ES pagrindinių teisių katalogu. Chartiją ne tik galima pavadinti pagrindinių teisių išgryninimu, jų kodifikacija, kartu ji apibrėžia pagrindines ES teisės vertybes ir atspindi modernų požiūrį į pagrindines teises. Akivaizdu, kad kaip tik po to, kai Chartija įgijo

---

3 1969 m. lapkričio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Stauder v. City of Ulm*, C-29/69.

4 Žr., be kita ko, 2001 m. kovo 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Connolly v. Komisija*, C274/99 P, 37 punktą; 2003 m. gegužės 20 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Österreichischer Rundfunk ir kt.*, C-465/00, 68 punktą.

5 1970 m. gruodžio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft*, C-11/70.

6 1974 m. gegužės 14 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Nold*, C-4/73.

7 2004 m. spalio 14 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Omega*, C36/02, 33 punktas ir jame nurodyta Teismo praktika.

pirminės teisės galią, buvo sukurta daugiau teisinio tikrumo, atsirado konkretesnis ir aiškesnis teisinis pagrindas nuosekliai ES teisės aktų bei jų įgyvendinimo atitikties pagrindinėms teisėms kontrolei.

Šiandien ES pagrindinių teisių šaltiniai yra Chartija, kaip svarbiausias dokumentas, EŽTK, kurią dešimtmečius ESTT vertino kaip ypatingą ES žmogaus teisių įkvėpimo šaltinį, trečiasis šaltinis yra bendrieji ES teisės principai – bendrųjų principų visuma, įskaitant žmogaus teises, kurie buvo suformuluoti ir išplėtoti ESTT praktikoje iki priimant Chartiją.

2. Chartijos taikymas ES institucijoms, valstybėms narėms ir asmenims

Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos tikslas yra užtikrinti, kad šios teisės nebūtų pažeidžiamos ES veiklos srityse, nesvarbu, ar pačios Sąjungos veiksmais, ar valstybėms narėms įgyvendinant Sąjungos teisę. Taigi esminė pagrindinių teisių funkcija – pirmiausia ES veiksmų ir, antra, valstybių narių veiksmų, kai jos veikia ES teisės taikymo srityje, teisėtumo vertinimas.

Chartijos *taikymo sritį* apibrėžia jos 51 straipsnis, kurio 1 dalyje įtvirtinta, kad Chartijos nuostatos yra skirtos Sąjungos institucijoms <...> bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę. Taigi Chartija subjektais, kuriems taikomos jos nuostatos, įvardija institucijas ir valstybes nares, palikdama neatsakytą klausimą dėl galimybės ja remtis privatiems asmenims.

Pažymėtina, kad ESTT savo praktikoje yra ne kartą pabrėžęs, kad Sąjunga yra teisės sąjunga, kurioje jos institucijoms taikoma jų aktų atitikties kontrolė, būtent Sutartims, bendriesiems teisės principams ir pagrindinėmis teisėms.[8] Taigi akivaizdu, kad ES institucijos turi pareigą

[8] 2013 m. liepos 18 d. Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos sprendimo *Komisija ir kt. v. Kadi*, C584/10 P, C593/10 P ir C595/10 P, 66 punktas; 2015 m. spalio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Schrems*, C362/14, 60 punktas.

laikytis ES teisės, taip pat ir Chartijos, visais atvejais, įskaitant ir tuos, kai jos veikia už Sąjungos teisės sistemos ribų.[9]

O valstybėms narėms minėtas 51 straipsnis nustato su Chartijos taikymu susijusį ribojimą: Chartijos nuostatos taikomos valstybėms narėms tik tada, kai jos įgyvendina (angl. *are implementing*) Sąjungos teisę. Taigi valstybės narės turi atitikti reikalavimus, kylančius iš Sąjungos teisės sistemoje užtikrinamų pagrindinių teisių, kai nacionalinės teisės aktai patenka į Sąjungos teisės sritį. Siekiant nustatyti, ar konkretus nacionalinis teisės aktas yra skirtas ES teisei įgyvendinti, svarbu atsižvelgti į ESTT nubrėžtas gaires.

Pažymėtina, kad Teismo praktikoje Sąjungos teisės įgyvendinimo kriterijus aiškinamas gana plačiai. Remiantis ESTT jurisprudencija, išskirtinos trys teisinės situacijos, kurioms susiklosčius Teismas sprendžia, jog valstybė narė „įgyvendina Sąjungos teisę“, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį, taigi jos atžvilgiu taikytinos pagrindinės teisės, įtvirtintos Chartijoje. Pirma, tai situacijos, kai valstybės narės perkelia ES teisės aktą ar kai ES teisės aktas joms taikomas tiesiogiai.[10] Antra, situacijos, kai valstybės narės naudojasi Sąjungos teisėje numatytomis išimtimis, kad pateisintų Sutartyje įtvirtintų pagrindinių laisvių kliūtis. Kitaip tariant, kai paaiškėja, kad nacionalinės teisės aktai gali kliudyti vykdyti vieną ar kelias Sutarties užtikrintas pagrindines laisves (pavyzdžiui, paslaugų teikimo, asmenų judėjimo ir kt.), Sąjungos teisėje numatytos išimtys, skirtos šiai kliūčiai pateisinti, gali būti taikomos tik tada, jei tai atitinka pagrindines teises.[11] Trečia, kai valstybė narė veikia ES teisės taikymo srityje. Pavyzdžiui, nors nacionalinės teisės aktai nebuvo priimti siekiant perkelti, tarkime, konkrečios direktyvos nuostatas, jie patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, nes nustato sankcijas už direktyvos nuostatų pažeidimą, taigi yra skirti pareigoms, nustatytoms

---

9 2016 m. rugsėjo 20 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Ledra,* C-8/15, 67 punktas.

10 1989 m. liepos 13 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Wachauf,* C-5/88.

11 2014 m. balandžio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Pfleger ir kt.*, C-390/12, 35, 36 punktai.

valstybėms narėms Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau ir – SESV), įgyvendinti[12]

Akivaizdu, kad neapibrėžčiausia ir sprendžiant dėl Chartijos nuostatų taikymo daugiausia klausimų kelia trečioji situacija. Pažymėtina, kad, remiantis Teismo jurisprudencija, sąvoka „Sąjungos teisės įgyvendinimas“, kaip ji suprantama pagal Chartijos 51 straipsnį, siejama su tam tikro lygio sąsaja.[13] Todėl nustatant, ar konkreti nacionalinės teisės nuostata yra susijusi su Sąjungos teisės įgyvendinimu, reikia patikrinti, ar nagrinėjamais teisės aktais siekiama įgyvendinti Sąjungos teisės nuostatą, šių teisės aktų pobūdį ir ar jais siekiama kitų tikslų nei tie, kurie nustatyti Sąjungos teisėje.[14] Taip pat reikia nustatyti, ar egzistuoja konkretūs Sąjungos teisės aktai šioje srityje, kitaip tariant – ar yra kita materialinė ES teisės nuostata (be išdėstytos Chartijoje), kurią taikant konkrečioje situacijoje valstybėms narėms būtų nustatyta pareiga.[15] Prieš remiantis Chartija, nacionaliniam teismui tenka pareiga nustatyti, ar konkrečiomis nacionalinės teisės normomis yra įgyvendinamos ES nuostatos, t. y. perkeliama direktyva ar siekiama įgyvendinti Sutartimi valstybėms narėms nustatytas pareigas.[16] Tik esant pakankamai sąsajai tarp Sąjungos teisės ir nacionalinio teisės akto, galimas šių nacionalinių teisės normų aiškinimas atsižvelgiant į Chartijos nuostatas.

Taigi Sąjungos teisės sistemoje užtikrinamos pagrindinės teisės gali būti taikomos visose situacijose, kurias reglamentuoja Sąjungos teisė, tačiau negali išeiti už Sąjungai suteiktų įgaliojimų ribų. Minėtus teiginius

---

[12] 2013 m. gegužės 7 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Åkerberg Fransson,* C-617/10, 19, 28 punktai.

[13] Sąvoka „Sąjungos teisės įgyvendinimas“, kaip ji suprantama pagal Chartijos 51 straipsnį, siejama su tam tikro lygio sąsaja, kuri išeina už sričių panašumo arba vienos srities netiesioginio poveikio kitai ribų. Žr. 2014 m. kovo 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Siragusa*, C206/13, 24 punktą.

[14] 2012 m. lapkričio 8 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Iida*, C40/11, 79 punktas.

[15] 2014 m. kovo 27 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Torralbo Marcos*, C265/13, 33 punktas ir jame nurodyta Teismo praktika.

[16] 2013 m. gegužės 7 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Åkerberg Fransson,* C-617/10, 28 punktas.

pagrindžia Europos Sąjungos sutarties (toliau ir – ESS) 6 straipsnio 1 dalis, pagal kurią Chartijos nuostatos niekaip neišplečia Sutartyse apibrėžtos Sąjungos kompetencijos. Be to, pagal Chartijos 51 straipsnio 2 dalį, Chartija neišplečia Sąjungos teisės taikymo srities už Sąjungai suteiktų įgaliojimų ribų, nesukuria Sąjungai naujų įgaliojimų ar užduočių ir nepakeičia Sutartyse nustatytųjų.[17] Kaip tik todėl remiantis Chartija negali būti vertinami nacionalinės teisės aktai, kurie nepatenka į Sąjungos teisės taikymo sritį. Pavyzdžiui, Teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad nors laisvės atėmimas gali kliudyti asmeniui naudotis laisvo judėjimo teise, rėmimasis vien tik hipotetine pasinaudojimo šia teise galimybe nėra pakankamas, kad būtų nustatytas ryšys su Sąjungos teise ir būtų galima pateisinti Sąjungos nuostatų taikymą.[18]

Pažymėtina, kad, susiklosčius teisinei situacijai, kuri nepatenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, Chartijos nuostatos, kuriomis remiamasi, *per se* (savaime) negali pagrįsti ESTT jurisdikcijos. Dėl šios priežasties, kai valstybės narės nacionalinės nuostatos ar priemonės Sąjungos teisės neįgyvendina, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį, teismai taiko nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, kurie yra suderinti su EŽTK numatytu pagrindinių teisių apsaugos lygiu.

Priešingai, kai teisinė situacija patenka į ES teisės taikymo sritį, nacionaliniam teismui tenka pareiga tai pagrįsti ir spręsti dėl konkrečioje byloje taikytinų nacionalinės teisės aktų atitikties atitinkamoms Chartijos nuostatoms arba jų aiškinimo atsižvelgiant į šias nuostatas ir prireikus dėl kreipimosi į Teismą dėl prejudicinio sprendimo. Todėl tais atvejais, kai nacionalinis teismas privalo taikyti Chartijos nuostatas, jis turi galimybę ir prireikus pareigą kreiptis į Teismą, kad šis priimtų prejudicinį sprendimą pagal SESV 267 straipsnį. Atitinkamai kai nacionaliniai teisės aktai patenka į ES teisės taikymo sritį, ESTT, gavęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą, turi pateikti aiškinimo gaires, kad nacionalinis teismas galėtų

[17] 2011 m. lapkričio 15 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Dereci ir kt.*, C256/11, 71 punktas ir jame nurodyta Teismo praktika.

[18] 1997 m. gegužės 29 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Kremzow*, C299/95, 16 punktas.

įvertinti šių teisės aktų atitiktį pagrindinėms teisėms.[19] Kartu nacionaliniai teismai turi laikytis pareigos, numatytos ESS 6 straipsnio 1 dalies trečioje pastraipoje ir Chartijos 52 straipsnio 7 dalyje, kurioje įtvirtinta, kad Sąjungos ir valstybių narių teismai skiria deramą dėmesį išaiškinimams, kurie parengti siekiant nubrėžti šios Chartijos aiškinimo gaires.

Kaip minėta, Chartijos 51 straipsnio 1 dalis, nustatanti jos taikymo sritį subjektams, įsakmiai nenurodo, ar Chartijos nuostatomis tarpusavio ginčuose gali remtis privatūs asmenys ir atitinkamai ar privatūs asmenys gali būti įpareigoti laikytis Chartijos nuostatų. Pažymėtina, kad ESTT tokios galimybės neatmetė, savo praktikoje konstatuodamas, kad Chartijos 51 straipsnio 1 dalyje tiksliai apibrėžta, jog šios Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, ir valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę, tačiau minėta 51 straipsnio 1 dalis atitinkamai nereglamentuoja, ar tokie privatūs asmenys prireikus gali būti tiesiogiai įpareigojami paisyti tam tikrų Chartijos nuostatų, todėl negali būti aiškinama kaip automatiškai atmetanti tokią galimybę.[20] Tai, kad tam tikros pirminės teisės nuostatos yra skirtos pirmiausia valstybėms narėms, savaime nereiškia jų netaikymo santykiuose tarp privačių asmenų.[21]

Remiantis minėtais Teismo išaiškinimais darytina išvada, kad privatūs asmenys taip pat turi teisę remtis Chartija garantuojamomis pagrindinėmis teisėmis ginčuose, kylančiuose ES teisės taikymo srityje. Dar daugiau – ESTT savo praktikoje yra konstatavęs, kad, kai Chartijoje įtvirtinta konkreti teisė yra imperatyvi ir kartu besąlyginė, nes jos nereikia konkretinti Sąjungos ar nacionalinės teisės nuostatomis, vien šios nuostatos pakanka, kad asmenims būtų suteikta teisė, kuria jie gali remtis

[19] 2013 m. gegužės 7 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Åkerberg Fransson,* C-617/10, 19 punktas.

[20] 2018 m. lapkričio 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo sujungtose bylose *Bauer ir Willmeroth,* C-569/16 ir C-570/16, 87 punktas.

[21] Generalinio advokato išvados sujungtose bylose *Bauer ir Willmeroth* C569/16 ir C570/16, 78 punktas.

ginče esant situacijai, patenkančiai į Chartijos taikymo sritį.[22] Pavyzdžiui, Teismas jau yra konkrečiai pripažinęs, jog Chartijos 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto diskriminacijos dėl religijos ar įsitikinimų draudimo savaime pakanka, kad privatiems asmenims būtų suteikta teisė, kuria galima remtis į Sąjungos teisės taikymo sritį patenkančiuose jų tarpusavio ginčuose[23], todėl Chartijos 51 straipsnio 1 dalis nesudaro tam kliūčių. Taip pat Teismas yra pažymėjęs, kad vien Chartijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kiekvieno darbuotojo teisė į kasmetines mokamas atostogas pagal pačią savo esmę reiškia, kad darbdavys turi atitinkamą pareigą, t. y. pareigą išleisti tokių atostogų arba sumokėti kompensaciją už nepanaudotas kasmetines atostogas pasibaigus darbo santykiams.[24] Naujausioje ESTT praktikoje konstatuotas ir Chartijos 47 straipsnio, susijusio su veiksminga teismine gynyba, tiesioginis veikimas.[25]

Tokį Teisingumo Teismo požiūrį pagrindžia tai, kad, pirma, vadinamoji „tiesioginio veikimo" doktrina iš principo yra taikoma visiems privalomiems ES teisės aktams, tarp jų ir Chartijai. Antra, Chartijoje įtvirtintų pagrindinių teisių ribojimai gali būti taikomi tik laikantis griežtų sąlygų, numatytų jos 52 straipsnio 1 dalyje.[26] Todėl valstybės narės negali nukrypti nuo principų, išplaukiančių iš Chartijos nuostatų, o tam tikrais atvejais netgi nebūtina remtis nacionalinės teisės norma, kuria įgyvendinama Sąjungos teisė, asmeniui remiantis vien konkrečia Chartijos nuostata. Manytina, kad be jau minėto Chartijos 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto diskriminacijos draudimo bei Chartijos 31 straipsnio 2 dalyje

---

22 2018 m. balandžio 17 d. Teisingumo Tesimo sprendimo *Egenberger*, C414/16, 76 punktas.

23 2019 m. sausio 22 d. Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos sprendimo *Cresco Investigation,* C193/17, 76 punktas.

24 2018 m. lapkričio 6 d. Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos sprendimo *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften,* C-684/16, 74 punktas.

25 Žr., pvz., 2019 m. lapkričio 19 d. Teisingumo Teismo didžiosios kolegijos sprendimo *A. K. (Indépendance de la chambre disciplinaire de la Cour suprême)*, C585/18 ir kt., 162 punktą.

26 Bet kokį šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimą turi numatyti įstatymas ir jis negali keisti šių teisių ir laisvių esmės. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba yra reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

nustatytos darbuotojų teisės į mokamas kasmetines atostogas, pakankamai aiškiomis Chartijos nuostatomis taip pat galėtų būti pripažintas, pavyzdžiui, Chartijos 23 straipsnyje įtvirtintas moterų ir vyrų lygybės principas, taip pat, kaip minėta, jos 47 straipsnis, susijęs su veiksminga teismine gynyba ir kt.

Taigi tiek, kiek tai susiję su situacijomis, patenkančiomis į ES teisės taikymo sritį, asmeniui *inter alia* remiantis konkrečia Chartijos nuostata, nacionalinis teismas turi vykdyti jam pagal Sąjungos teisę tenkančią pareigą, t. y. pirmiausia spręsti, ar Sąjungos teisę atitinkantis nacionalinių normų aiškinimas yra įmanomas. Tuo atveju, kai nagrinėjamos nacionalinės teisės normos neįmanoma aiškinti taip, kad būtų užtikrinta jos atitiktis atitinkamai Chartijos nuostatai, nacionaliniam teismui tenka pareiga užtikrinti iš šios nuostatos kylančią teisinę apsaugą ir garantuoti jos veiksmingumą, netaikant nacionalinės teisės normos, pažeidžiančios Chartijoje įtvirtintus principus. Šiame kontekste aktualu tampa tai, jog ne visos Chartijos nuostatos yra aiškios, tikslios ir besąlyginės, taigi ne visada yra įmanoma remtis atitinkama Chartijos nuostata tiesiogiai, siekiant, kad privatiems asmenims būtų suteikta teisė, kuria jie galėtų remtis. Minėtus aspektus iliustruoja toliau aptariamas vartotojų apsaugos, kaip vienos iš Chartijoje įtvirtintų teisių, pavyzdys.

3. Vartotojų apsauga kaip Chartija užtikrinama pagrindinė teisė

Chartijos 38 straipsnis įtvirtina, kad Sąjungos politika užtikrina aukštą vartotojų apsaugos lygį. Vartotojų apsauga, kuria ESTT praktikoje buvo remiamasi kaip laisvo prekių ir paslaugų judėjimo kliūčių pateisinimo pagrindu, Mastrichto sutartimi tapo vienas pagrindinių ES tikslų, šios sutarties 3(s) straipsnyje *inter alia* įtvirtinant, kad siekdama vidaus rinkos sukūrimo tikslo Sąjunga prisideda prie vartotojų apsaugos stiprinimo. Atitinkamai Mastrichto sutarties 129a straipsnyje yra numatyti veiksmai ir priemonės, kuriomis minėtas tikslas įgyvendinamas. Šiuo

metu (2020 m. pradžioje) ES vartotojų teisės pagrindu yra SESV 12 ir 169 straipsniai – 169 straipsnio 1 dalyje nustatant, kad siekdama remti vartotojų interesus ir užtikrinti vartotojų aukšto lygio apsaugą, Sąjunga padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų teisę į informaciją, švietiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti. Atitinkamai SESV 12 straipsnis nustato, kad į vartotojų apsaugos reikalavimus atsižvelgiama nustatant bei įgyvendinant kitas Sąjungos politikos ir veiklos kryptis. Taigi Sąjungos politikos srityse vartotojų, kurie, palyginti su verslininkais, laikytini ne tokiais informuotais, ekonomiškai silpnesniais ir teisiškai mažiau patyrusiais, todėl yra nepalankesnėje padėtyje nei jų kontrahentai, apsauga pirmiausia kyla iš pirminės Sąjungos teisės, t. y. Chartijos 38 straipsnio ir SESV 169 straipsnio.

Vartotojų teisių apsaugai tapus pagrindinių teisių dalimi, kyla natūralus klausimas, kas realiai pasikeičia vartotojų teisių apsaugos srityje Chartijai įgijus privalomą teisinę galią ir kokia yra Chartijos teikiama pridėtinė vertė šioje srityje. Kitaip tariant, ar pasitelkus Chartiją vartotojų apsaugos įgyvendinimas praktikoje yra sustiprinamas bei ar Chartijos 38 straipsnyje įtvirtinta aukšto vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo nuostata galėtų būti savaime pakankama, kad ja privatūs asmenys remtųsi į Sąjungos teisės taikymo sritį patenkančiuose ginčuose?

Pirmiausia primintina, kad vartotojų *acquis* (vartotojų teisyno) srityje, be minėtų pirminės teisės nuostatų, pagrindinė derinimo priemonė yra privalomojo pobūdžio ES antrinės teisės aktai – direktyvos. Kaip žinome, skirtingai nuo senųjų valstybių narių, vartotojų apsaugos tradicijos imtos formuoti tik Lietuvos Respublikai tapus ES nare, taigi nacionalinę vartotojų teisę iš esmės sudaro perkelta ES vartotojų teisė. Kaip minėta, direktyvos perkėlimas į valstybių narių nacionalinę teisę iš esmės visais atvejais priskirtinas situacijai, nurodytai Chartijos 51 straipsnio 1 dalyje, t. y. tokiu atveju konstatuotina, kad valstybė narė „įgyvendina Sąjungos teisę“. Taigi, vartotojui konkrečioje byloje remiantis nacionalinės teisės norma, kuria įgyvendinama vartotojų teisių apsaugos srityje priimta direktyva, tokioje byloje kartu taikytinas ir Chartijos 38 straipsnis,

nes, kaip minėta, Sąjungos teisės sistemoje užtikrinamos pagrindinės teisės yra taikytinos visais atvejais, kai nacionalinės teisės aktai patenka į Sąjungos teisės reglamentuojamą sritį.

Atitinkamai nacionalinis teismas, taikydamas nacionalinės teisės nuostatas, priimtas siekiant perkelti direktyvoje numatytus įsipareigojimus, turi pareigą nacionalinę teisę aiškinti taip, kad ji atitiktų Sąjungos teisę. Pagal suformuotą ESTT jurisprudenciją, nacionaliniai teismai, taikydami nacionalinės teisės aktus, turi juos aiškinti kuo labiau atsižvelgdami į atitinkamos direktyvos tekstą ir tikslą, kad būtų pasiektas joje numatytas rezultatas.[27] Taigi nacionalinis teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi pareigą patikrinti, ar nagrinėjamoje byloje taikomos nacionalinės teisės normos gali būti aiškinamos pagal atitinkamos direktyvos nuostatas ir Chartijos 38 straipsnį. Tuo atveju, kai nacionalinės teisės normos neįmanoma aiškinti taip, kad būtų užtikrinta atitiktis atitinkamos direktyvos nuostatoms ir Chartijos 38 straipsniui, pagal Sąjungos teisės taikymo viršenybės principą, nacionalinis teismas, nagrinėdamas vartotojo ginčą su verslininku, turi pareigą tokios nacionalinės teisės nuostatos netaikyti.

Šiame kontekste Chartijos vaidmuo yra itin svarbus, ypač turint mintyje, kad direktyvų tiesioginis veikimas privačių asmenų atžvilgiu (horizontalus tiesioginis veikimas) negalimas, taigi ginčuose tarp vartotojo ir verslininko, neišvengiamai aktualus tampa iš vartotojų apsaugos nuostatų kylančios teisinės apsaugos efektyvaus ir veiksmingo užtikrinimo klausimas. Akivaizdu, kad suinteresuotajam asmeniui neturint galimybės faktiškai pasinaudoti ES lygmeniu užtikrinamomis teisėmis ir garantijomis, tai pakenktų pačiai vartotojų apsaugos esmei ir aukšto lygio vartotojų apsaugos užtikrinimo tikslo įgyvendinimui.

Kiek tai susiję su konkrečios direktyvos nuostatos tiesioginiu veikimu, primintina, kad iš suformuotos Teismo jurisprudencijos aišku, jog visais atvejais, kai direktyvos nuostatos turinio požiūriu yra besąlyginės

[27] 2012 m. sausio 24 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Dominguez*, C282/10, 24 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

ir pakankamai tikslios[28], asmenys gali jomis remtis nacionaliniuose teismuose prieš valstybę, jei per nurodytą laikotarpį ji neperkėlė direktyvos į nacionalinę teisę arba ją perkėlė netinkamai.[29] Besąlyginėmis ir pakankamai tiksliomis direktyvos nuostatomis asmenys gali remtis prieš valstybę narę ir visas jos valdžios įstaigas, įskaitant decentralizuotas institucijas.[30]

Tačiau direktyva pati savaime negali įpareigoti privataus asmens ir dėl to ja iš esmės negalima remtis prieš tokį asmenį. Iš tiesų išplėsti galimybę remtis neperkeltos ar netinkamai perkeltos direktyvos nuostata į santykių tarp privačių asmenų sritį reikštų pripažinti, kad Sąjunga turi teisę nustatyti privatiems asmenims nedelsiant įsigaliojančius įpareigojimus, nors tokią kompetenciją ji turi tik tais atvejais, kai yra įgaliota priimti reglamentus. Taigi net aiški, tiksli ir besąlyginė direktyvos nuostata, kuria siekiama asmenims suteikti teises ar nustatyti pareigas, negali būti taikoma bylose, kuriose šalys yra privatūs asmenys.[31]

Dėl šios priežasties reikia išnagrinėti Chartijos 38 straipsnio apimtį, kad būtų galima nustatyti, ar vien šia nuostata gali būti remiamasi vykstant ginčui tarp privačių asmenų, siekiant, kad vartotojų apsauga būtų veiksmingai užtikrinta. Minėta, kad ESTT savo praktikoje yra išaiškinęs, kad kai Chartijoje įtvirtinta konkreti teisė yra imperatyvi ir kartu besąlyginė, nes jos nereikia konkretinti Sąjungos ar nacionalinės teisės nuostatomis, vien šios nuostatos pakanka, kad asmenims būtų suteikta teisė, kuria jie gali remtis ginče esant situacijai, kurią apima Sąjungos teisė, todėl patenkančiai į Chartijos taikymo sritį. Taigi Teismas yra pripažinęs Chartijos nuostatų horizontalaus tiesioginio veikimo galimybę.

---

[28] Direktyvos nuostata atitinka tiesioginio veikimo sąlygas (besąlygiškumo ir pakankamo tikslumo kriterijus), kai tam tikrą teisę tiesiogiai suteikia minėta direktyva ir ji turi priklausyti tik nuo šioje direktyvoje aiškiai numatytų sąlygų (šiuo klausimu žr. 2014 m. birželio 12 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Bollacke*, C118/13, 28 punktą).

[29] 2012 m. sausio 24 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Dominguez*, C282/10, 33 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

[30] 2018 m. rugpjūčio 7 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Smith*, C122/17, 45 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

[31] *Ibid.*, 43 punktai.

Vis dėlto vertinant Chartijos 38 straipsnį pastebėtina, kad jis savo turiniu iš esmės nesiskiria nuo minėtų vartotojų apsaugai skirtų sutarčių nuostatų, nes tiek vienur, tiek ir kitur įtvirtinamas Sąjungos tikslas užtikrinti aukšto lygio vartotojų teisių apsaugą. Deja, tenka konstatuoti, kad Chartijos 38 straipsnyje nėra imperatyviai ir aiškiai suformuluota, kad „kiekvienas vartotojas“ turi „teisę“ į „aukšto lygio apsaugą“. Priešingai, Chartijos 38 straipsnyje minėta pareiga nėra aiškiai išreikšta nustatant, kad „Sąjungos politika užtikrina aukštą vartotojų apsaugos lygį“, taigi iš esmės yra siejama su papildomais Sąjungos veiksmais ir turi būti tikslinama Sąjungos teisės nuostatomis.

Antai Teismas, savo praktikoje spręsdamas, ar Chartijos 27 straipsnis, kuriame numatyta, jog darbuotojams turi būti įvairiais lygiais garantuota informacija ir konsultacijos Sąjungos ir nacionalinės teisės aktų bei praktikos nustatytais atvejais ir sąlygomis, yra išaiškinęs, jog tam, kad šis straipsnis būtų visiškai veiksmingas, jį turi sukonkretinti Sąjungos teisės arba nacionalinės teisės normos. Dėl šios priežasties vien Chartijos 27 straipsnio nepakanka, kad privatiems asmenims būtų suteikta subjektinė teisė, kuria galima remtis kaip tokia. Teismas konstatavo, kad Chartijos 27 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad, kai direktyvą perkelianti nacionalinė nuostata yra nesuderinama su Sąjungos teise, šiuo Chartijos straipsniu negalima remtis privačių asmenų ginčuose siekiant, kad nebūtų taikoma minėta nacionalinės teisės nuostata.[32]

Akivaizdu, kad ir vartotojų teisė į aukšto lygio apsaugą, įtvirtinta Chartijos 38 straipsnyje, nėra imperatyvi ir kartu besąlyginė, nes turi būti įgyvendinama konkrečiomis Sąjungos priemonėmis, jose tiksliai nustatant šios apsaugos įgyvendinimo sąlygas. Vadinasi, ši nuostata negali būti tiesiogiai taikoma privačių asmenų santykiams, nes vien jos nepakanka, kad vartotojui būtų suteikta subjektinė teisė, kuria galima remtis kilus jo ir verslininko ginčui Sąjungos teisės reglamentuojamoje, taigi ir į Chartijos taikymo sritį patenkančioje situacijoje. Atsižvelgiant į tai, kad Chartijos

[32] 2014 m. sausio 15 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Association de médiation sociale*, C176/12, 45, 49, 51 punktai.

38 straipsnio nuostata nesukuria pareigos, kurios privatūs asmenys turi laikytis vartotojų atžvilgiu, darytina išvada, kad Chartija nėra pakankamai prisidedama prie vartotojų aukšto lygio apsaugos užtikrinimo.

Be abejo, tiesioginio horizontalaus Chartijos 38 straipsnio ir direktyvų veikimo nebuvimą galima kompensuoti kitais alternatyviais būdais, kuriuos numato ES teisės sistema ir kurie padeda privačiam asmeniui, manančiam, kad dėl direktyvos neperkėlimo arba netinkamo perkėlimo buvo pažeisti jo interesai, apginti savo teises. Pirma, tai galimybė nacionalinės teisės aktus aiškinti direktyvą atitinkančiu būdu (direktyvų netiesioginio veikimo principas[33]) ir, antra, valstybių narių atsakomybės už ES teisės aktų pažeidimus taikymas (žalos atlyginimo institutas[34]). Vis dėlto paprastam vartotojui suprasti šiuos sudėtingus teisių apsaugos mechanizmus be profesionalios pagalbos yra praktiškai neįmanoma, todėl įgyvendinti savo teises net ir po to, kai Chartija įgavo privalomą pobūdį, išlieka itin sudėtinga.

4. EŽTK vieta ES teisės sistemoje

1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra svarbus ESTT įkvėpimo šaltinis ir kartu su bendraisiais ES teisės principais, valstybių narių konstitucinėmis nuostatomis yra laikomas svarbiu ES teisės šaltiniu žmogaus teisių apsaugos srityje. Kaip žinome, egzistuojant keletui pagrindinių teisių apsaugos sistemų, valstybių narių teismams daugiausia sunkumų kelia tai, kad jie privalo taikyti ir užtikrinti skirtingo lygmens pagrindines teises, įtvirtintas Chartijoje, EŽTK,

---

[33] Vis dėlto šis Sąjungos teisę atitinkančio nacionalinės teisės aiškinimo principas yra ribotas. Nacionalinio teismo pareigą aiškinant ir taikant atitinkamas vidaus teisės normas atsižvelgti į direktyvos turinį riboja bendrieji teisės principai ir ji negali pagrįsti nacionalinės teisės aiškinimo *contra legem* (prieštaraujant teisės normoms).

[34] Dėl nacionalinės teisės neatitikties Sąjungos teisei nukentėjusi šalis galėtų remtis 1991 m. lapkričio 19 d. Teisingumo Teismo sprendimu *Francovich ir kt.,* C6/90 ir C9/90 suformuota teismo praktika, kad prireikus gautų patirtos žalos atlyginimą.

nacionalinėse konstitucijose ir tapusias Sąjungos bendrųjų teisės principų dalimi. Praktikoje galima kolizija tarp nacionalinės teisės ir EŽTK, taip pat tarp nacionalinės teisės ir Chartijos nuostatų, kartu vis dar aktualus išlieka Chartijos ir EŽTK tarpusavio santykis.

Dėl nacionalinės teisės ir EŽTK kolizijos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad Sąjungos teisė nereglamentuoja EŽTK ir valstybių narių teisės sistemų santykio ir neapibrėžia pasekmių, kurias turėtų nustatyti nacionalinis teismas, kolizijos tarp šia konvencija užtikrinamų teisių ir nacionalinės teisės normos atveju.[35]

O dėl vidaus teisės nuostatų ir Chartijoje užtikrinamų teisių kolizijos ESTT yra išaiškinęs, kad nacionalinis teismas, neperžengdamas savo kompetencijos ribų ir įpareigotas taikyti Sąjungos teisės nuostatas, privalo užtikrinti visišką šių nuostatų veikimą, jei būtina, savo iniciatyva atsisakydamas taikyti bet kokią, net vėlesnę, joms prieštaraujančią nacionalinės teisės nuostatą, ir šis teismas neprivalo prašyti arba laukti, kol ši nuostata bus panaikinta teisėkūros arba kitokiomis konstitucinėmis priemonėmis.[36] Kilus klausimui, ar nacionalinis teismas turėtų remtis ta pagrindinių teisių sistema, kuri užtikrina aukštesnę pagrindinių teisių apsaugą, atsakymas remiantis Teismo jurisprudencija yra, jog nacionalinis teismas teisės taikyti tą pagrindinių teisių apsaugos sistemą, kuri palankesnė asmeniui, neturi.[37] Teismas yra išaiškinęs, kad pagal Sąjungos teisės viršenybės principą, kuris yra esminis Sąjungos teisinės sistemos požymis, tai, kad valstybė narė remiasi nacionalinės teisės nuostatomis,

[35] 2012 m. balandžio 24 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Kamberaj*, C571/10, 63 punktas; 2013 m. vasario 26 d. Teisingumo Teismo sprendimo Åkerberg Fransson, C617/10, 44 punktas.

[36] 1978 m. kovo 9 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Simmenthal*, 106/77, 21 ir 24 punktai; 2009 m. lapkričio 19 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Filipiak*, C314/08, 81 punktas; 2010 m. birželio 22 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Melki ir Abdeli*, C188/10 ir C189/10, 43 punktas.

[37] Žr. Jarašiūnas, E. Apie bylų *Melloni, Jeremy F.* ir *Gauweiler ir kt.* įnašą į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų bendradarbiavimo plėtotę. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2016, 2 (42): 218–275.

net jeigu jos yra konstitucinės, negali paveikti Sąjungos teisės veikimo šios valstybės teritorijoje[38].

Dėl Chartijos ir Konvencijos tarpusavio santykio glaustai pažymėtina, kad, remiantis ESS 6 straipsnio 3 dalimi, EŽTK pripažįstamos pagrindinės teisės, kaip bendrieji principai, sudaro Sąjungos teisės dalį ir Chartijos 52 straipsnio 3 dalimi reikalaujama joje įtvirtintoms teisėms, atitinkančioms EŽTK užtikrinamas teises, suteikti tą pačią prasmę ir apimtį kaip ir tą, kurią suteikia minėta konvencija. Taigi tiek, kiek Chartija inkorporuoja Konvencijos ir jos protokolų nuostatas į ES teisę, bendra taisyklė yra ta, kad Chartijos teisės, atitinkančios konvencines teises, turi būti aiškinamos taip, kaip jos aiškinamos EŽTT praktikoje. Kartu sutariama, kad ES lygmeniu galimas ir aukštesnis pagrindinių teisių apsaugos standartas. Bet kokiu atveju tenka pripažinti, kad Konvencijos poveikis ES teisei tiesiogiai priklauso nuo ESTT galimybių ir pastangų savo praktikoje remtis EŽTK nuostatomis, o nesutampančios ir tarpusavyje prieštaraujančios ESTT ir EŽTT praktikos pavyzdžiai nėra sveikintini.[39] EŽTK išlieka įkvėpimo šaltiniu, padedančiu ESTT nustatyti pagrindinių teisių, kurių apsaugą jis užtikrina, turinį, o ES autonomija ir viršnacionališkumas nesudaro pagrindo pateisinti valstybių narių veiksmais ar neveikimu padarytus Konvencijos pažeidimus.

Pačios Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos klausimas ne tik ilgą laiką plačiai nagrinėtas[40], po Lisabonos sutarties priėmimo ESS 6 straipsnio 2 dalyje tam įtvirtintas teisinis pagrindas. Vis dėlto Teisingumo Teismo 2014 m. gruodžio 18 d. pateiktoje Nuomonėje 2/13 išsakoma negatyvi pozicija ES prisijungimo prie EŽTK klausimu. Šiandien aišku tik tiek, kad tol, kol ES nėra EŽTK dalyvė, teisinių įsipareigojimų pastaroji Sąjungai nesukuria ir nedaro poveikio Sąjungos kompetencijai bei jos institucijų įgaliojimams.

---

[38] 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Melloni*, C399/11, 59 punktas.

[39] Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, 3 (121): 106–107.

[40] Žr. pvz., Katuoka, S. Europos Sąjunga ir žmogaus teisės. *Jurisprudencija*. 2003, 44 (36): 6–15.

Išvados

1. Žmogaus teisių svarba Europos Sąjungoje nuo jos sukūrimo iki šių dienų pasikeitė dramatiškai – nuo akivaizdžios pagrindinių teisių spragos pirmosiose steigimo sutartyse iki Chartijos, įtvirtinusios „konstitucinio“ lygmens ES pagrindinių teisių katalogą ir tapusios ES pirminės teisės dalimi, priėmimo.
2. Chartijos, kaip individualių teisių apsaugos standarto, taikymo valstybėms narėms ribos yra griežtai apibrėžtos: joje įtvirtintos pagrindinės teisės taikytinos situacijose, kurias reglamentuoja Sąjungos teisė. Akivaizdūs tokių situacijų pavyzdžiai yra, kai valstybės narės perkelia ES teisės aktą, ES teisės aktas joms taikomas tiesiogiai ar kai remiamasi Sąjungos teisėje numatytomis išimtimis, kad būtų pateisinamos laisvo judėjimo kliūtys. Pareiga atitikti reikalavimus, kylančius iš Sąjungos teisės sistemoje užtikrinamų pagrindinių teisių, valstybėms narėms taip pat kyla ir kitais atvejais, nustačius pakankamą sąsają tarp Sąjungos teisės ir nacionalinio teisės akto.
3. Privatūs asmenys taip pat turi teisę remtis Chartija garantuojamomis pagrindinėmis teisėmis ginčuose, kylančiuose ES teisės taikymo srityje, nors Chartijos tekste tai nėra įsakmiai numatyta. Dar daugiau – kai Chartijoje įtvirtinta konkreti teisė yra imperatyvi ir kartu besąlyginė ir jos nereikia konkretinti Sąjungos ar nacionalinės teisės nuostatomis, vien šios nuostatos pakanka, kad asmenims būtų suteikta teisė, kuria jie gali remtis tarpusavio ginčuose. Tam tikrų Chartijoje įtvirtintų teisių (diskriminacijos draudimo, teisės į kasmetines atostogas, teisės į veiksmingą teisminę gynybą) atžvilgiu Teisingumo Teismas yra pripažinęs horizontalaus tiesioginio veikimo galimybę.
4. Vartotojų teisė į apsaugą, kaip viena iš Chartijoje numatytų teisių, įtvirtinta jos 38 straipsnyje, nėra aiškiai išreikšta, todėl ši nuostata nėra savaime pakankama, kad ja vartotojai galėtų remtis į Sąjungos teisės taikymo sritį patenkančiuose ginčuose.
5. Chartijos 38 straipsnio tiesioginio veikimo negalimumas lemia tai, kad Chartijos reikšmė vartotojų teisių apsaugos bylų kontekste yra

itin ribota, ja nepakankamai prisidedama prie aukšto lygio vartotojų apsaugos užtikrinimo Sąjungoje, o vartotojų apsaugos veiksmingas užtikrinimas valstybių narių lygmeniu išlieka sudėtingas ir sunkiai įgyvendinamas.

6. Chartijos ir EŽTK tarpusavio santykis išlieka aktualus, ypač ESTT Nuomonėje 2/13 išsakius neigiamą poziciją ES prisijungimo prie Konvencijos klausimu. Tiek, kiek tai susiję su valstybių narių pareigomis, EŽTK išlieka įkvėpimo šaltiniu Europos Sąjungos Teisingumo Teismui, tačiau Sąjungos teisės autonomija, nacionalinių įgaliojimų perdavimas Sąjungai ir šių viršnacionalinių taisyklių laikymasis nepanaikina valstybių narių atsakomybės pagal Konvenciją galimybės.

INDIVIDUAL RIGHTS' PROTECTION SYSTEM UNDER THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION: ESSENTIAL FEATURES AND LIMITS OF APPLICATION

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law
Dr. Ieva Navickaitė-Sakalauskienė

Abstract. Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union at national level still raises a number of questions. The Article highlights the main development stages and essential features of fundamental rights protection in the European Union. Together, referring to the case law of the Court of Justice of the European Union, the clear boundaries for the application of the Charter provisions to different addressees (i.e. EU institutions, Member States and individuals) are drawn. In particular, the Article focuses on the Charter's effect on individuals. After pointing out the conditions, necessary for the horizontal direct effect of the Charter provisions, the author draws attention to the different practical effect of its provisions, as only the rights and freedoms, which are sufficiently precise, could create obligations for individuals. This Article raises the problem that the added value of the Charter to consumer law is insufficient, as its Article 38, concerning consumer protection, does not meet the conditions for direct effect and could not be invoked by consumers against businesses. That seems to impede the achievement of high level consumer protection, especially having in mind that the direct applicability of directives' adopted in consumer protection field is rather limited. Finally, the relationship of the Charter to the European Convention of Human Rights is analysed, which still remains relevant, because the question of the European Union's accession to the Convention is so far unsolved.

Keywords: The Charter of Fundamental Rights, protection of fundamental rights in European Union, field of application of the Charter, insufficient contribution to consumer protection, interaction between the Charter and ECHR.